

La oss feire 8. mai sammen!

GERHARD HEILMANN

Tyskere som bor i Norge føler seg ofte møtt av taushetens mur når 8. mai skal minnes. Har vi ikke en felles befrielse å være takknemlig for? Gerhard Heilmann var prest i den tyske menighet 1978-93, og er nå høyskolelektor i religion og etikk i Telemark. Han har gjort seg mange tanker om hva dette kan bunne i. Kanskje at så mange tyskere ikke orket selvpoppjøret og sorgarbeidet etter krigen? Uansett ønsker han å kunne invitere alle, også norske skeptikere, til «forsoningens under ved fredstret».

Den 31.3. ble jeg vekket av en for meg opprivende radionyhet: Tysk ambassadør ønsket av veteraner på fredstilstelning i Snåsa i anledning av 50-årsdagen for krigens slutt. Ambassadøren skulle plante et fredstre. I et radiointervju svarte en av veteranene på spørsmålet om han ikke syntes tiden var inne for å legge krigen bak seg: «50 år er ikke nok!»

I snart 17 år har jeg hatt anledning til å studere hvilket forhold mange tyske som var bosatt i Norge, hadde til okkupasjonen og krigen. Jeg var deres prest og sjelesørg. For mange av mine landsmenn – særlig fra før-krigs- og krigsgenerasjonen – har dagene rundt 9. april eller 8. mai vært vanskelige dager. Mange av dem ønsket å bli så små som «teskjejerringa» for å kunne krype inn i nærmeste musehull.

Ellers i året fylte de seg verdsatt for det de var, i sitt annet hjemland. De hadde funnet sin tilhørighet blant nordmenn. Men det som gjorde disse april- og maldagene så vanskelige, var en mur av taushet.

Aldri et spørsmål: «Hvordan er det å være deg i disse dager?» Mange måtte da spørre seg: Hører jeg ikke med i det gode selskap lenger? Gjør denne dagen meg til persona non grata? Er det ønsket at jeg skal stå i skammekroken?

I en skammekrok kan det dukke opp mange tanker som ikke alltid har noe med realitetene å gjøre: Tvil-ler noen på hvor jeg står i forhold til dette mørke kapitlet fra vår historie?

En utvekslingselev på 17 år fra mitt hjemland fikk foran hele klassen høre av den norske læreren at han ikke ville snakke tysk med henne «av historiske grunner». Syttenåringen stilte da det samme spørsmål: «Hva kan jeg for at jeg har et tysk pass?»

Mitt spørsmål er: Hva ønsker nordmenn egentlig å markere 8. mai? Som tysk innvandrers som kom hit for snart 17 år siden, for å arbeide som prest ved den tysktalende menighet, stiller jeg meg spørsmålet: Er budskapet fra denne dagen et annet for nordmenn enn for det tyske folk? Var det bare Norge som ble befridd fra krigens vanvidd? Var ikke sammenbruddet av Hitlerdiktaturet og det tyske krigsmaskineri også en seier og en befrielse for Tyskland? – Hvorfor sås det fortsatt tvil om dette?

Siden jeg møtte disse spørsmålene, har jeg gjort alvorlige forsøk på å forstå, sette meg inn i nordmenns tenkemåte for å finne ut hva den store tausheten og reservetheten bunner i.

”Læreren nektet å snakke tysk med den unge eleven. Hun spurte: Hva kan jeg for at jeg har et tysk pass?”

En forklaringsmodell fant jeg for mange år siden i Alexander Mitscherlichs bok «Die Unfähigkeit zu trauern» («Mangelen på evne til å sørge»). Han hadde selv vært forfulgt av nazi-regimet, og gjorde seg i ettertid mange tanker rundt fenomenet nazisme utfra sitt ståsted som psykoanalytiker. Han hadde registrert en slags trend i etterkrigstidens Tyskland, til å fornekte seg selv og unnvike det nødvendige «sorgarbeidet».

Hovedtesen i denne viktige boken var at det tyske folk hadde æret Adolf Hitler som en farsfigur mens og så lenge han hadde fremgang. Etter sammenbruddet ble han *fortrengt* ut av erindringer. Sorgarbeidet uteble. Det ble erstattet av en kollektiv fortrenningsprosess som fant rikelig næring i gjenreisningsmentaliteten.

Folk flest trodde på og gikk inn for den store oppgaven å reise et nytt Tyskland fra ruiner og aske. «Wirtschaftswunder» styrket det tyske selvbildet. Selvfølelsen slapp tilsynelatende unna skammen og selvhatet, uten at det onde i all sin dybde ble gjort til gjenstand for analyse og sorgarbeid.

Var det kanskje det nordmenn hadde merket hos mange tyskere i etterkrigstiden – den travle opptatheten med å reise seg igjen så fort som mulig, å bygge opp noe nytt, uten at den indre selvransakelses- og renselsesprosessen var kommet i gang hos de store folkemasser?

Hannah Arendt beskrev det slik: «Det mest nærliggende var fluktveien inn i aktivisme. Geskjeftighet ble til hovedvåpen mot ettertenksomhet og anger.»

Hva med muren av taushet? Den kan bygge på ren og skjær høflighet. Man vil ikke trække på noens

NORGES KONGE OG TYSKLANDS PRESIDENT: Forsoning etter krigens redslar, som rammet begge folk.

tær. Det minner om middelalderepo-set «Parsifal», der hovedpersonen av ren høflighet ikke spør hvordan den dødsyke kong Amfortes har det. Spørsmålet kunne ha blitt avgjørende for å helbrede kongen. – Høflig taushet har ikke noe forløsningskraft. Den hører hjemme i konservasjonsetiketten, men ikke i forhold som angår det dybeste i oss. Taushet kan bli oppfattet som anklagende og klandrende. Taushet kan så mistanken og virke ekskluderende.

La oss bryte tausheten når vi er sammen rundt et tema som krigen i Norge! I dag trenger vi mer enn noen-sinne fellesskapet med *alle* mennesker av god vilje, på dager som 9. april og 8. mai!

Vi trenger dette fellesskapet bl.a. fordi nasjonalismen herjer hos våre nærmeste naboer, og nynazismen spøker både i Tyskland og i Norge. Nazismen bygger på destruktivt selvhat, og får næring av andres anklagende «påminnelser», som virker ydmykende, og er uten tilgivelse.

”Geskjeftighet ble til hovedvåpen mot ettertenksomhet og anger, mente Hannah Arendt”

Når svært mange av etterkrigstidens ungdom nekter å leve med «arvesyndet», så er dette bare en måte å reagere på. Andre hviler seg på «formelen» som Helmut Kohl har preget: «Die Gnade der späten Geburt» – Nåden ved å være født sent, så sent at ingen kan klandre dem. Andre lar seg fange av lettvinde slagord som fører til hevtanker: «Nå er det

med kirkens motstandsfolk som Dietrich Bonhoeffer, Karl Barth, Gustav Heinemann, Martin Niemöller, Kurt Scharf og Helmut Gollitzer. De av dem som hadde overlevd diktaturet, ble ikke hengende ved fortiden. Deres profetisk-kritiske blikk rettet seg like intenst mot etterkrigstidens Tyskland.

Forsoningens under fikk jeg oppleve mange ganger i min tid som prest – i møte med mennesker som hadde lidt ufattelig mye ondt under okkupasjonsmakten eller i tyske konsentrasjonsleirer. Mange av dem ga uttrykk for at det hadde gjort dem godt å snakke med en tysker.

”Forsoning bygger alltid på den forutsetning at det onde blir erkjent som ondt. Ellers blir det forsoning med det onde”

En av dem var Axel Smith, professor i etikk og tidligere Sachsenhausen-fange. Under en økumenisk fredsgudstjeneste i anledning av 40-årsminnet for krigens slutt, sa han: «Det er for meg godt å feire denne dagen i kirken, og spesielt i den tyske menigheten her i Oslo. For kirken er forsoningssted i verden. Forsoning bygger alltid på den forutsetning at det onde blir erkjent som ondt. Hvis ikke, ville det jo bli en forsoning med det onde. Forsoning er først og fremst forsoning med Gud, når Han – for Kristi skyld – tilgir oss vår synd. Men det er også forsoning mellom mennesker. I den kristne kirke føyes vi sammen til et søskenfellesskap som er sterkere og viktigere enn alle gjerdar og skillelinjer som går mellom mennesker.»

Jeg vil slutte der jeg begynte: Noen mener altså fortsatt at 50 år ikke er lenge nok for å kunne plante et fredstre. Jeg hverken vil eller kan klandre ett eneste menneske for denne holdning. Hvordan tvinge frem noe som må vokse innenfra? Kanskje er deres «Nei!» egentlig et konstruktivt signal, lettere å omgås enn muren av taushet.

«Nei» er et tydelig språk man kan forholde seg til. Tausheten er utydelig. Men jeg ønsker jeg kunne invitere dem til det vågestykket som heter forsoningens under ved fredstret. En kan aldri være sikker på utfallet av et slikt møte, men en kan jo ta sjansen på å følge sine lengsler om en bedre verden.

«Drømmen om en bedre verden er en bedre verden» heter det i et av Åse-Marie Nesses dikt. Først når vi kan drømme den sammen, først når vi kan feire 8. mai sammen, er vi på vei mot en bedre verden, der freden er blitt til SHALOM.

nok! Nå har dere lenge nok hakket på oss! – Nå skal vi vise dere...» – Andre lar seg knekke av det og havner i selvdestruktive tanker. Atter andre bærer denne arven med tålmod og sin-dighet med tanke på at «fedrenes synd skal komme over barn i tredje og fjerde ledd».

Elie Wiesel skrev i en av sine fortellinger: «Hvert menneske er en bro mellom fortiden, nåtiden og fremtiden. Hvert menneske må føle ansvar både forover og bakover i tiden. Hvert menneske rommer alle dem som er gått foran og alle dem som skal følge.»

Vi arver ikke bare tidligere generasjoners kulturskatter, men også deres minnesmerker over krigens vanvidd. Jeg holder erindringen om fedrenes feiltrinn våken for å lære av dem. «Kunne også du under bestemte omstendigheter ha forrådt din jødiske nabo? – Hva slags syn har du på det svake?»

Bertolt Brecht skrev i et av sine dikt: «Dere som skal dukke opp av floden der vi gikk under, når dere taler om våre feil, tenk da også på de mørke tider dere er kommet ut av!»

Som teolog har jeg hatt en enestående sjanse til å bygge opp en både teologisk og tysk identitet etter Auschwitz. Den hvilte på to grunnpillarer: På en slags teologisk motkultur, og på forsoningens under. Motkulturen var et resultat av studentopprørets og egen konfrontasjon med foreldregenerasjonens uoppgjorte fortid. I tillegg kom et teologisk og politisk oppgjør med kirkens menn som hadde legitimert eller bagatellisert nazidiktaturets ugjerninger.

Positivt ble det «teologiske møte»